

Izabella Malej, *Impresjonizm w literaturze rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, Slavia Wratislaviensia XCVII, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1997, ss. 139.

Impresjonizm, zapoczątkowany przez malarzy francuskich w 2. połowie XIX wieku, określany przez historyków sztuki jako kierunek, który zrewolucjonizował europejskie malarstwo, przenikał w specyficzny sposób do literatury (liryki, epiki, dramatu), muzyki oraz rzeźby na przełomie XIX i XX wieku.

Zjawisko impresjonizmu literackiego (w tym również rosyjskiego), przez długi okres nie doceniane w badaniach naukowych i ujmowane w sposób ogólnikowy, fragmentaryczny, przyciąga w ostatnich latach coraz częściej uwagę literaturoznawców. Przykładem tego rodzaju zainteresowań jest książka Izabelli Malej pt. *Impresjonizm w literaturze rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*. Scharakteryzowana w niej została proza rosyjska okresu modernizmu, w której wyraziście zaznaczyły się obecność elementy impresjonistyczne.

We wstępie tej interesującej monografii przedstawiony został stan dotychczasowych badań nad impresjonizmem rosyjskim. Dokonując przeglądu rozpraw, studiów, artykułów uczonych europejskich i amerykańskich, ogniskujących swoją uwagę głównie na twórczości A. Czechowa, I. Bunina, B. Zajcewa, Autorka stwierdziła, że w dorobku naukowym historyków literatury brakuje szczegółowych opracowań dotyczących impresjonistycznej metody artystycznej O. Dymowa, A. Grina, S. Siergiejewa-Censkiego oraz ujęć syntetycznych, obejmujących swym zasięgiem większy obszar literatury modernistycznej, w której elementy impresjonistyczne pełniły istotne funkcje. Dlatego też za cel swoich badań uznała określenie specyfiki impresjonizmu grupy rosyjskich prozaików (A. Czechowa, B. Zajcewa, S. Siergiejewa-Censkiego, I. Bunina, O. Dymowa, A. Grina), którzy kreując rzeczywistość artystyczną w osobliwy sposób transponowali na grunt literatury technikę malarską. Ukazując w rozdziale pierwszym rozwój rosyjskiego impresjonizmu (malarskiego i literackiego), badaczka stwierdziła, że nurt ten w porównaniu z francuskim był zjawiskiem dość późnym – jego rozwój przypada bowiem na lata 1890-1910. Za najważniejsze i najbardziej znaczące osiągnięcia artystyczne rosyjskich malarzy, których dzieła wykazują pewne analogie z płótnami francuskich mistrzów, Izabella Malej uznała wzbogacenie szaty kolorystycznej, efektowne operowanie wibrującymi plamami barwnymi oraz charakterystyczne wykorzystanie światłocienia. Podkreśla rolę, jaką odegrał w formowaniu się rosyjskiego impresjonizmu malarz polskiego pochodzenia – Jan Ciagliński. Przybliżyła mozaikową, emanującą wewnętrzną ekspresją i dynamiką twórczość Konstantina Korowina. Zwróciła uwagę na nastrojowe pejzaże Izaaka Lewitana, dekoracyjne płótna Wiktora Borisowa-Musatowa, pastelowe obrazy Igora Grabaria, subtelne kompozycje plenerowe Walentina Sierowa.

Z impresjonizmem malarskim spokrewniony był pod względem estetycznym zespół tendencji stylistycznych występujących w literaturze. Świadczy o tym liryka Afanasija Feta, Konstantina Balmonta, Innokientija Annińskiego, podejmująca próbę uchwycenia przemijającej chwili, momentu przeżycia, uwiecznienia pierwotnego wrażenia oraz twórczość dramatyczna Antona Czechowa, którą cechuje znaczne zredukowanie akcji, fragmentaryczność, nasycenie elementami liryczno-poetyckimi. Szczególnie wyraziście (podkreśla Autorka) zaznaczył się impresjonizm w prozie Antona Czechowa, Borisa Zajcewa, Siergieja Siergiejewa-Censkiego, Iwana Bunina, Osipa Dymowa, Aleksandra Grina. Pisarzom tym poświęcone zostały kolejne rozdziały monografii. Dzieła rosyjskich prozaików, wyróżniające się epizodyczną konstrukcją fabuły, rozluźnieniem psychologicznym postaci, mocno zsubiektywizowaną narracją, zbadane zostały w kontekście powiązań z rosyjskim i europejskim malarstwem impresjonistycznym. Badaczka wykazała dużą kompetencję w precyzyjnie przeprowadzonych analizach tekstów literackich oraz szeroką wiedzę z historii sztuki rosyjskiej i europejskiej. Jej spostrzeżenia są przekonujące, wnioski precyzyjne, klarowne, przejrzyste sformułowane. Główną uwagę skoncentrowała na transpozycji malarskiej techniki impresjonistycznej do omawianych utworów.

Za najbardziej reprezentatywnego przedstawiciela rosyjskiej prozy impresjonistycznej wielu historyków literatury uznało A. Czechowa, który odrzucił rozpowszechnioną w XX wieku opisową metodę prezentowania rzeczywistości i wprowadził „wypadkową ulotnych wrażeń”. Plastyczny i poetycki charakter czechowowskich obrazów natury, przybierających postać zliryzowanych szkiców, dopełnia operowanie barwnymi plamami oraz nieustanne podkreślanie przemian zachodzących w przyrodzie. Idea zmienności i momentalności w nowelach twórcy *Stepu* pełna jest treści filozoficznych. Pozwoliło to Izabelli Malej na dokonanie interesujących porównań z malarstwem I. Lewitana. Badaczka dostrzegła również wiele analogii kompozycyjnych utworów Czechowa z obrazami A. Archipowa, K. Korowina, W. Sierowa (rozdział II).

Inna odmiana stylu impresjonistycznego ukazana została w prozie B. Zajcewa (rozdział III), przepojonej panteistycznym odczuwaniem świata. Subtelny liryzm, nostalgiczny nastrój, melancholijna zaduma łączą (zdaniem Autorki) utwory Zajcewa z akwarelami I. Lewitana, W. Sierowa, K. Somowa. Natomiast nasycenie przestrzeni artystycznej wszechpotężnym światłem słonecznym, zmieniającym odcienie i kształty przedmiotów, przypomina malarską technikę C. Moneta i A. Renoira.

Z twórczością francuskich malarzy powiązane jest pod względem estetyczno-ideowym piśmarstwo S. Siergiejewa-Censkiego. Różnorodność szczegółów w utrwalonych pejzażach miast, wsi, opisach postaci, eksponowanie wibracji kolorystycznych nasunęły badaczce skojarzenia z dziełami A. Sisleya, B. Morisot, J. F. Bazille'a, C. Pissarra (rozdział IV).

Niepowtarzalny nastrój „chwili” emanuje z lirycznych miniatur I. Bunina. W tej mocno zliryzowanej prozie pisarz zdołał utrwalić wszystkie zmysłowe doznania rzeczywistości i podporządkować je literacko-malarskim regułom artystycznym. Bogactwu buninowskiego świata sensualnego poświęcony jest równie interesujący rozdział V.

W impresjonistycznym duchu kreowali swoje literackie obrazy O. Dymow i A. Grin. W utworach Dymowa I. Małej zauważyła sensualistyczną percepcję rzeczywistości połączoną z kultem indywidualizmu oraz tendencją do pojmowania życia jako ustawicznego potoku czasu (rozdział VI). Zwielokrotnienie subiektywnych wrażeń zmysłowych dostrzegła badaczka w pejzażach A. Grina. Ich szkicowość, mozaikowość, charakterystyczne zacieranie konturów poszczególnych elementów przestrzeni artystycznej wskazuje wyraźnie na transponowanie techniki malarskiej do literatury (rozdział VII).

Podsumowując swe rozważania o impresjonistycznym profilu prozy rosyjskiej przełomu XIX i XX wieku, Autorka stwierdziła, że ten tak bardzo popularny w końcu XIX wieku w europejskim malarstwie kierunek wpłynął w znaczący sposób na poszerzenie wrażliwości estetycznej wielu rosyjskich pisarzy. Eksperymenty w zakresie kreowania obrazu plastycznego i literackiego zwiastowały „dynamiczność oraz wielość form w kulturze naszego stulecia”.

Monografia Izabelli Małej pt. *Impresjonizm w literaturze rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia* jest wartościowym poznawczo interdyscyplinarnym studium, wzbogacającym zasób wiedzy o literaturze i kulturze Rosji przełomu XIX i XX wieku. Spojrzenie na prozę tego okresu poprzez pryzmat sztuk plastycznych, ukazanie jej powiązań z estetyką malarstwa impresjonistycznego stanowi niewątpliwie atrakcyjną perspektywę dla dalszych badań naukowych nad rosyjskim i europejskim modernizmem, który zapoczątkował głębokie przeobrażenia we wszystkich dziedzinach sztuki XX wieku.

Małgorzata Matecka